

Rudi Mlinar

Nemirni DUH

Roman o Lovru Kuharju –
Prežihovem Vorancu

Mohorjeva
Celovec

Rudi Mlinar
Nemirni duh

Rudi Mlinar

Nemirni duh

Roman o Lovru Kuharju -
Prežihovem Vorancu

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-312.6
929Prežihov V.

MLINAR, Rudi
Nemirni duh : roman o Lovru Kuharju - Prežihovem Vorancu / Rudi Mlinar. -
1. izd. - Celovec : Mohorjeva, 2022

ISBN 978-3-7086-1211-9
COBISS.SI-ID 83464195

Rudi Mlinar:

Nemirni duh. Roman o Lovru Kuharju - Prežihovem Vorancu

Jezikovni pregled: Vinko Ošlak in Valentin Logar

Oblikovanje ovitka: ilab crossmedia

Fotografski motiv na naslovnici: Adrian Kert

Urednik: Adrian Kert

© 2022 Mohorjeva založba, Celovec – Ljubljana – Dunaj

Izdala, založila in tiskala Mohorjeva družba v Celovcu, 2022.

Za družbo: Franz Kelih in Karl Hren

1. izdaja, 2022

Naklada: 800

Cena: € 29,90

ISBN 978-3-7086-1211-9

Gradivo za roman sem črpal iz različnih virov,
največ iz knjige
Draga Druškoviča *Prežihov Voranc. Pisatelj in politik.*

Veliko mi je pomagal Vinko Ošlak,
ki je roman ne samo slovnično, ampak tudi vsebinsko pregledal.
Mirko Osojnik je prispeval nekaj koristnih pripomb, napisal je
tudi spremno besedo.

Zahvala pa gre tudi moji ženi Ivani Vatovec
za prvi slovnični pregled in
uredniku Mohorjeve založbe Adrianu Kertu za pripombe in
popravke, ki so romanu dali končno podobo.

Rudi Mlinar

LAND KÄRNTEN
Kultur

 Bundesministerium
Bildung, Wissenschaft
und Forschung

REPUBLIKA SLOVENIJA
URAD VLADE RS ZA SLOVENCE V ZAMEJSTVU IN PO SVETU

*Ali si skala, ali klada,
ali človek, ali medved?*

*»Boren paver sem,
boren paver, ali ne vidiš?«*

Oton Župančič

1.

Pustna sobota, 18. februarja 1950

Bledo sonce se je počasi spuščalo za strehe bližnjih hiš. Mrzli klobuki na teh niso bili več snežno beli, ampak umazani od dima, ki se je iz številnih dimnikov vso zimo plazil nad njimi.

Po cesti mimo hiše, na Gosposvetski cesti 14 v Mariboru, je šla razigrana skupina otrok s preprostimi, doma narejenimi maskami. Igrivo so skakali drug okoli drugega, slišati je bilo smeh, drobni koraki so čofotali po talečem se snegu.

Anton Ingolič je zamišljeno stal ob priprtem oknu in stisnjenih ustnic, nič kaj razpoloženju primerno za ta dan, gledal otroke, ki so se odmikali po ulici in se kmalu izgubili za vogalom.

Ko se je ulica znova potuhnila v rahel popoldanski dremež, se je zdrznil, kot da bi se šele v tistem trenutku zavedel, kje je.

Obrnil se je in stopil k mizi, za katero so sedeli Bruno Gerdovič, Mate Udovič in Prežihov Voranc.

Zdaj eden zdaj drugi so že kdo ve kolikokrat obujali spomine na dan, ko je bil Prežih s transportom skupaj z mnogimi sotrpini pripeljan v taborišče Mauthausen.

Voranc je poslušal, občasno je pokimal, na trenutke je oživel, a to je bil le preblisk, nato mu je oči znova zakrila koprena, ki je zameglila njegov pogled. Bil je utrujen, bledega obraza, počasnih kretenj.

Ingolič je rahlo zakašljajal.

Bruno in Mate sta se spogledala in razumela sta, da sta v obujanju spominov že predolga.

Voranc se je v tišini, ki je nastala, zdrznil. Težko je zavzdihnil in komaj slišno spraval iz sebe: »Tisto noč sem se na novo rodil.«

Ingoliču ni ušlo, kako težko je to rekel, tudi drža, ki je prijatelja vlekla naprej proti mizi, mu je povedala, kako je utrujen.

»Čas je, da gremo, predolgo te že mučimo,« je rekel in pogledal nekdanja Vorančeva rešitelja, ki sta ob teh besedah pokimala in se kakor na povelje dvignila.

»Saj me ne utrujate,« je počasi rekel Voranc. Glasu je skušal doleti nekoliko svežine, a mu ni uspelo.

»Vidim, kako si utrujen, dolgo smo že tukaj in pozabljamo, da smo mi zdravi, ti pa bolan.«

»Danes se še kar dobro počutim, včasih mi je bilo že huje.«

Nekakšna otopelost se ga je pollaščala, a bolečine, ki so ga zadnje dneve tako pogosto mučile, so se potuhnile, ni jih več čutil, le pogled se mu je rahlo meglil in v glavi ni bilo vse tako, kakor bi moralo biti.

»Če se boš čez kak dan počutil bolje, mi sporoči. Priskrbel bom avto, da se odpeljemo iz mesta, kjer se boš nadihal svežega zraka. Upam le, da bo vreme v prihodnjih dneh lepo.«

Ingolič je skušal govoriti veselo, tudi glasno, in je povzel vse, kar so se že prej dogovorili.

Voranc si je namreč želel, da bi se za kakšno urico umaknil iz mesta na deželo.

»Te pokličem,« je rekel Voranc in se počasi dvignil. Roka, s katero se je uprl ob rob mize, mu je zatrepetala in zdelo se je, da se ne bo mogel obdržati na nogah.

Ingolič je že hotel stopiti k njemu, a ga je Voranc zaustavil z rahlim gibom roke. »Hvala za vaš obisk.«

»Kaj se nam boš zahvaljeval, mi smo veseli, da si nas sprejel,« mu je zatrdil Ingolič in oba, Bruno in Mate, sta ob teh besedah pokimala. »Res, res je ...«

Ingolič je stopil k oknu in ga zaprl.

Še enkrat je pogledal po ulici, ki je bila prazna; le neka ženska je zavita v veliko ruto hitela po drugi strani, tesno ob stenah hiš, kjer je bilo najmanj razmočenega, plundrastega snega.

Sonce je viselo le še dober pedenj nad streho bližnje hiše. Skozi odgrnjeno zaveso so se vsipali zadnji žarki, ki so božali ob mizi stoječega Voranca.

Ingoliča je prizor prevzel, zdel se mu je nenaraven, skrivnosten, čuden, vse obenem, a v zavedanju, da je to le trenuten občutek, da to ni nič takega, sonce kot sonce, Voranc pa tudi ...

Stopil je do njega in mu stisnil roko: »Spočij se,« mu je blago rekel. Hotel je povedati še nekaj, a ni našel pravih besed, mogoče bi bile tudi odveč.

»Bom, bom,« je zamrmral Voranc in s pogledom spremljal prijatelje, ki so zapuščali sobo.

Ingolič je za trenutek zastal med vrati in se obrnil.

S soncem obsijan je Voranc še vedno stal ob mizi.

Stisnilo ga je v prsih.

Zdelo se mu je, da bi moral še kaj reči, vse polno besed je imel v sebi, a od vsega silnega nemira je zmož le to, da je pokimal in zaprl vrata.

Iz druge sobe je bilo slišati, kako se prijatelji poslavljajo od hčerke, nato pa le še odmev njihovih korakov po hodniku.

Ko se je izgubil še zadnji zvok, ga je objela tišina. V tistem trenutku se je tudi sonce začelo potapljati za streho sosednje hiše. Bleščeč snop žarkov je počasi bežal čez strop in po zunanji steni hiše proti strehi.

Le nekaj korakov je imel do postelje.

Zmogel jih je, čeprav še sam ni vedel kako, saj sploh ni čutil nog, kot da bi ga kdo dvignil in ponesel v mehko med rjuhe.

K postelji sta kakor tihi senci stopili hči in medicinska sestra, ki je skrbela zanj.

»Mojci, si včeraj poslala Kokalju telegram?« je vprašal hčerko.

»Sem,« je rekla in začudilo jo je, da jo to sprašuje, saj mu je že povedala.

»Si napisala, naj pride k meni?«

»Tako sem napisala, kakor si mi naročil.«

»Dobro,« je rekel.

»Bi še kaj potrebovali?« ga je vprašala sestra Melanija.

»Nič ne potrebujem, samo spal bi rad ... Če bi bilo kje mogoče dobiti solato, solato bi pa res še rad jedel.«

Melanija in Mojca sta se spogledali.

»Solato, zdaj sredi ...« je zamrmrala Mojca in zavzdihnila, nato sta obe zapustili sobo.

Glava se mu je pogreznila v vzglavnik in nad njim se je raztegnil strop.

Oči so se mu zaprle, a belina stropa ni izginila, ostala je in se začela spreminjati. Po njej so kar nenadoma zaplesale sence, ki so se začele preoblikovati v nejasne podobe. Najprej so bile te podobe črno-bele, potem so se začele prikazovati v barvah. Še vedno pa so bile zabrisanih oblik, take in drugačne, kot da bi gledal v migetajočo vodo, ki se še ni toliko umirila, da bi jih lahko prepoznal.

Ni se bal teh senc, nekako jih je pričakoval, čakal jih je, že dolgo jih je čakal.

Sence so se počasi umirjale, vse jasneje so se izoblikovale v podobe, ki jih je še lahko razločil in tudi prepoznal.

2.

Večerilo se je.

Vrhove smrek na Prežihovem (Preškem) vrhu so osvetljevali zadnji sončni žarki. Sedel je pod veliko staro tepko na robu travnika in gledal, kako sonce počasi tone za smrekami, ki so se kot trepetajoče sence zarisale na večerno žareče nebo.

Sončna svetloba na drugi strani kotline je poljubljala goro, ki je kot zid stala nasproti Preškemu vrhu. Iz vznožja, iz temne kotline, se je črta med svetlobo in senco počasi pomikala proti sivim skalam.

Zamaknjeno je strmel v goro in s pogledom sledil senci, kako se je počasi pomikala vse više in više.

Ni še bil dolgo na obronku travnika, komajda je prišel, saj je moral prej postoriti vse v hlevu in okoli hiše, tako kakor mu je naročil oče. Če bi bil oče doma, bi mu našel kakšno delo, brez dela ne bi bil.

Oče je že zgodaj popoldne odšel v vas po nekih opravkih. Ni mu povedal, po kakšnih. Saj to ni bilo pomembno; le da je lahko mirno, brez strahu sedel, ne da bi se bal, da ga bo poklical.

Zamaknjeno je gledal v goro pred seboj. V njegovi notranjosti pa je vse vrelo in brbotalo kakor voda v loncu nad močnim ognjem.

Kar je že nekaj časa slutil, se je zgodilo. V gimnazijo v Celovec bo šel Lojz. Zato je bil žalosten, razočaran, mogoče celo ljubosumen na dve leti mlajšega brata ...

Ni mogel določiti, kaj je, kar čuti v sebi. Le to je vedel, da mu ni vseeno. Ves čas je na tihem upal, da bo on tisti, ki bo zapustil domačo vas, čeprav se je obenem zavedal, da si tudi brat zasluži iti v Celovec.

Gledal je v vznožje gore, tja, kjer je izviral Hotuljščica, bister žuboreč potok. In zazdelo se mu je, da je tudi sam tak gorski potok, ki si šele utira pot skozi rastje in dolbe strugo navzdol proti kotlini. Kam bo tekel ta potok, kaj vse bo na svoji poti doživel, čez kakšne ovire se bo moral prebiti, v tistem trenutku še ni slutil.

Če bi bil v tem letu na šoli še učitelj Franc Aichholzer, bi se tehtnica gotovo nagnila v njegovo korist. Ta učitelj ga je cenil, imel ga je rad in mu je večkrat namignil, da si zasluži še kaj več, kakor da pase ovce po okoliških bregih.

Nihče drug ni bil tolikokrat poklican pred razred kakor prav on.

Učitelj je pri njem najbolj cenil, da je znal zapisati svoje doživljanje bolje kakor kdor koli drug v razredu.

Zavzdihnil je.

V naročju mu je ležala knjiga, ki pa je tega večera ni bral.

Knjige ...

Te so mu veliko pomenile. Vsako, ki jo je dobil v roke, je hlastno prebral, in ko jih je zmanjkalo učitelju, mu je ta uredil, da si jih je lahko sposojal pri župniku.

Naslonil se je na hrapavo deblo hruške in zaprl oči. Napetost v njem je naraščala in se nato razpočila kakor milni mehurček. Polastila se ga je utrujenost. V očeh mu je zatrepetalo in kot v sanjah je videl lepo oblečene gospode, kako se sprehajajo s svojimi ženami po poteh, posutih z belim peskom.

Po poti je pripeljala kočija, iz nje je gledalo lepo dekle, skozi tančico prahu, ki se je dvigal za kolesi, je bila njena podoba skoraj pravljična ...

Videl je visoke dimnike, kako med temnimi stavbami tovarne prebadajo nebo. Bili so veliko večji od tistih v tovarni na drugi strani hriba.

In videl je, kako iz temnega rova stopa gruča utrujenih rudarjev, izmučenih obrazov in sklonjenih glav, kako počasnih korakov stopajo po s soncem obsijanem pesku ...

Stresel je z glavo in podobe so se razblinile kakor dim, ki uide iz dimnika v jasno večerno nebo.

Odprl je oči in pogledal v goro, ki se je vedno bolj stapljala s senco.

Znova se je zalotil, da še vedno premišljuje o šoli, o ...

Mogoče bi bilo res drugače, če bi bil omenjeni učitelj še na šoli, a zelo verjetno bi imel tudi tedaj zadnjo besedo oče.

Nekega večera je bilo, še ne tako dolgo od tega, ko je slišal, kako sta se oče in mama pogovarjala, ne da bi vedela, da ju skrit poslušal.

Mama ni pogosto ugovarjala očetu, takrat pa je vendarle tiho rekla: »Voranc tako rad bere, vse knjige, kar jih imamo pri hiši, je že prebral. Koliko pa jih je prinesel iz šole in župnišča!«

Oče je nestrpno povzdignil glas: »To še kako dobro vem; tudi ti si k temu veliko prispevala, s tem svojim pripovedovanjem si ga prav zastрупila. Prav treba ti je bilo praviti vse te štorije, ki so se nekoč zgodile.«

»Treba ali ne treba, pripovedovala sem jih tedaj, ko nisem motila dela, še ti si jih rad poslušal.«

Oče je za hip počakal, nato je obrnil pogovor drugam, za nič na svetu namreč ne bi priznal, da je tudi sam rad prisluhnil ženi, kadar je v dolgem zimskem večeru sedla in jim pripovedovala o dogodkih, ki so se ji še posebej vtisnili v spomin.

To so bile zgodbe, ki jih je slišala od drugih ali pa jih je sama doživela.

»Voranc je močan, sama lahko vidiš, da mi že pri vsakem delu pomaga. Povsod ga lahko *ponucam*, za vsako delo zna prijeti. Lojz je drugačen, on ni rojen za kmeta. Če že mora eden naprej v šole, naj gre on. Še zanj bom težko zaslužil denar za šolo, in če mi ne bi župnik obljubili, da bodo pomagali pri šolanju, bi še zanj rekel, da je bolje, če ostane doma. Žal je tako, saj sama veš, kaj ti bom pravil.«

Na te očetove besede mati ni imela odgovora. Srce ji je sicer vpi-
lo, da to ni prav, a ustnice so ji ostale neme.

Kako je čakal, stiskal pesti, kako si je želel, da bi mama našla prave besede, a je vedel, da jih ne bo slišal.

Ni jih bilo, ker so bili revni, saj je bil oče grofovski najemnik, ki se je selil iz ene bajte v drugo. Niso imeli niti krpe svoje zemlje, kamor bi lahko posadili krompir, ne pašnika, na katerem bi se

pasla krava. Vse, kar so posejali, so pridelali na tujih njivah in so to morali odslužiti.

S pogledom je zdrsnil čez kotlino v temne, senčne gozdove pod goro. Tam pod njenim vznožjem, v Kotnikovi bajti, se je 8. avgusta 1893 rodil.

Le slutil je lahko krpo travnika med gozdovi. Tam je bil temačen svet, kamor je sonce posvetilo pozno dopoldne, pozimi še pozneje.

Pred leti je prosil mamo, da bi mu pokazala, kje se je rodil. Hotel je videti tisto hišo. Ko sta prišla tja, je s strahom gledal v nizko, črno koč, potisnjeno pod vznožje gore. Kakšna samota, skrivnostne smreke tako blizu, mir, tišina.

Gledal je in zmajeval z glavo ...

Kar stresel se je in pomislil, kako je lahko mama zdržala tukaj.

Od tam ga je popeljala na drugi rob kotline, na Mihelje.

»Tudi tu smo bili doma,« je rekla.

Skušal se je spomniti, a razen nejasnih podob, ki so se mu utrnile v spominu, je bilo vse drugo zabrisano. »Kdaj, mama?«

»Le dobro leto, od 1894 do 1895, takrat, ko se je rodil Lojze.«

Tega se je nejasno spomnil.

Začuden je takrat strmel v malo kričeče bitje, ki ga mama položila k njemu. »To je pa tvoj bratec Lojzek ...« mu je tedaj rekla.

Jasneje so se risale podobe iz njegovega tretjega domovanja, ko so se preselili na mamin dom na Krauperško.

Tam je bilo vse tako veliko, hiša, senik, hlev ...

Predvsem pa se je v njegov spomin vtisnila črna dimnica.

Ko je zaprl oči, je videl očeta, kako se prepira z maminimi soročniki, kako ga je mama mirila.

Vse to se je pogosto dogajalo, do dne, ko se je oče, trmast in ponosen, kot je bil, odločil, da gredo stran. Odšli so z zvrhanim vozom, za katerega sta bili privezani ovca in koza, za njim pa so stopali on, mama, oče. V enem zaboju na vozu je krulil prašič in v drugem je bilo nekaj kokoši, zadaj je bilo naloženih še nekaj kosov pohištva, to je bilo vse, kar so imeli, ko so se selili na drug dom, na Kogel v Podgoro, kjer so postali najemniki grofovske kmetije.

Mama je vso pot jokala in nesla v naročju bratca Alojza, sam se je držal za njeno krilo, a jokal ni, saj mu tam, od koder so šli, ni bilo lepo.

S Kogla je kot šestleten fant gledal, kako so spodaj v kotlini, v vasi, gorele hiše. Ta dan si je še posebej dobro zapomnil.

Ko so v nedeljo šli k maši, so mu pokazali šolo, kamor bo moral na jesen k pouku. Oče mu je tedaj zagrozil, da ga bodo tam že naučili, kako se izbije trmo iz riti.

Zato je tistega dne s hrepenenjem gledal v goreče hiše. Videl je šolo, ki pa je plameni niso zajeli, čeprav si je on želel ravno to, da bi šola pogorela.

Še en dan si je zapomnil. Dan, ko je moral iz hiše, čeprav ni vedel zakaj. Ko pa so ga spustili nazaj, je mama ležala v postelji, ob njej pa je bila majhna štručka, za katero so mu rekli, da je njegova sestrice Ana.

Vesel je je bil, bal se je zanjo, rad jo je ujčkal in zibal, še posebej tedaj, ko bi moral gnati na pašo ali pa iti z očetom v hlev, da se je učil, kako mora nakrmiti prašiča, kravo ...

Kako je bil hvaležen mami, kadar je obveljala njena, da naj varuje sestrico, ker da je še premajhen za delo in bo raje šla ona z očetom. A je le malokdaj obveljala njena, oče je namreč odločno dejal:

»Jeseni gre v šolo, ni več majhen. Ko sem bil jaz njegovih let ...«

Če mami to ni zadostovalo, ji je oče namignil, da lahko na sestrico pazi njena mačeha Elizabeta, ki se je po smrti maminega očeta preselila k njim.

Ko je mamo vprašal, zakaj ji oče reče mačeha, mu je razložila, da se je njen oče po smrti njene mame še enkrat poročil.

Vendar Elizabeti ni nihče razen očeta rekel tako, pa še on zelo redko. Za vse druge je bila že od prvega dne babica.

Jeseni 1899 je prvič prestopil prag šole. S strahom, a še bolj z radovednostjo, če se bodo res uresničile očetove grožnje.

Kaj pa, če bo tako, kakor je rekla mama; da se bo v šoli naučil pisati, računati, predvsem pa brati in bo lahko sam prebral še več

zgodb, kot mu jih je povedala sama? Bral bo lahko zgodbe, ki so menda še lepše.

Ko mu je to rekla, ji ni verjel. Lepše kakor je znala pripovedovati mama? Ne, lepših zgodb tudi v knjigah ne bo našel, o tem je bil prepričan.

Vesel je bil, da je obveljala mamina napoved, ne očetova. Res je bilo, da je moral v šoli sedeti mirno, da je moral dvigniti roko, kadar je hotel kaj vprašati, da je moral narediti še mnogo tega, kar mu ni bilo všeč. Ni mu bilo všeč, da se je moral učiti nemško. Saj ne, da si ne bi zapomnil, a z lahkoto mu ni šlo v glavo.

Vse pa mu je bilo poplačano s tistimi urami, ko so imeli dopolnilni pouk in so se učili slovenske črke. Te so mu kar same letele v glavo in vsako črko, ki jo je učitelj zapisal na tablo, si je takoj zapomnil. Začel jih je zlagati v besede, besede v stavke in začuden je spoznaval, da je kmalu razumel, kaj piše v knjigah ali v časopisu, ki so ga doma dobivali poleg kave s Češkega. Začuden je bil, ker tam ni bilo napisano tako, kakor so govorili doma. Mama mu je rekla, da je to že prav, da doma govorijo po svoje, prav pa je tako, kakor piše v *Domačem prijatelju*.

Naslednje leto, 1900, je zaznamovala nova selitev; preselili so se na Prežihovo.

Ko je tisto leto prišel domov z najboljšim spričevalom, je bila mama zelo ponosna nanj, oče pa je mrko pripomnil: »Če bi bil za vsako delo tako zagret kakor za šolo, bi bil pa še jaz vesel.«

Pri Prežihu je bilo sončno od ranega jutra do poznega popoldneva. Ves dan so jih obsipavali sončni žarki, saj je bila gora toliko stran, da ni zakrivala poti, po kateri se je po nebu vozilo sonce.

Od tod ni bilo daleč v šolo, le navzdol skozi gozd, pa po ravnini ob potoku in že je bil pred šolo. Pa tudi dolgčas mu ni bilo, saj se mu je v drugem razredu na poti v šolo pridružil brat Lojz. V dvoje je bila pot prijetna, pogovarjala sta se, se lovila, uganjala vse mogoče vragolije, včasih sta se tudi prepirala, dražila drug drugega, za kaj več pa ni bilo časa, saj je oče poskrbel, da nikoli nista šla prezgodaj od doma. Pred šolo je bilo treba še marsikaj postoriti, prinesiti vodo, napojiti živino, odmetati gnoj.

Medtem jima je mama pripravila zajtrk, kos črnega kruha, ki sta ga nadrobila v belo kavo, včasih jima je skuhala tudi žgance in tedaj sta še posebej vneto zajemala iz sklede. Sploh če je bilo na vrhu žgancev potresenih nekaj *grumpov*, ki jih ni bilo vedno, saj je zabelala vse prehitro izginila iz lončenega čebra v kleti.

Lojze je že prvi dan šel v šolo z vse drugačnimi občutki kot on. Njemu oče ni mogel groziti, kako ga bodo v šoli spravili k pameti, saj mu je Voranc že mesece pred prvim šolskim dnevom vse podrobno razložil. Že ko je sam hodil v prvi razred, ga je učil, kakor je videl učitelja, zato je poznal skoraj vse črke in se je prve dni v šoli kar dolgočasil, ker ni razen nemščine izvedel nič novega.

Šola, šola in delo, več ko je znal, bolj ko se je s tem hvalil, več je oče zahteval od njega, v večja dela ga je uvajal. »Tega te v šoli ne bodo naučili, a je to še pomembnejše; če boš znal delati, ne boš lačen, lahko si boš zaslužil za življenje, zato me le ubogaj, nekoč mi boš za to še hvaležen.«

Kolikokrat je razmišljal o teh očetovih besedah, razmišljal je in jih primerjal z njegovo trditvijo, da je le delo nekaj vredno. Gledal je očeta, kako je garal od jutra do večera, kako se je trudil, čeprav ni bilo nič njegovo. Poslušal je, kako je včasih na večer utrujen in zbit zavzdihnil, sploh kadar mu je uspelo, da so brez zapletov spravili pod streho krompir, žito, seno.

»Kako vesel bi bil, če bi bile te njive moje. S kakšnim veseljem bi šele tedaj delal!«

Ni mogel razumeti očeta, kako bi lahko naredil še več. To je že razumel, da bi delal drugače, z večjim veseljem, z več ljubezni, a še to si je težko predstavljal.

Če je še tako premišljeval, ni poznal nikogar, ki bi imel raje zemljo, njive, gozd, kakor jih je imel oče. Le pri živini, vsaj tako je bilo videti, se je ta ljubezen ustavila. Od ubogih voličkov je zahteval, vsaj njemu se je tako zdelo, več kot sta živali zmogli. Vpil je nanju, pogosto je pela palica po njunih suhih hrbtih, da so se jima od napora napenjale žile na vratu, a očetu se nista smilila.

Zdelo se je, kot da bi vso nemoč in jezo, ki jo je čutil v sebi, stresel na njuna hrbta. Večkrat je slišal reči mamo: »Imej vsaj malo usmiljenja, saj ju boš še *fental*.«

»Boš ti namesto njiju vlekla plug?« je jezno zarenčal oče in nato kot v opravičilo dodal. »Jaz trpim, tudi vola morata.«

Kadar je on vodil vole, ga je oče ves čas opominjal.

»Daj, udari po njiju, saj vidiš, kako počasi vlečeta.«

In je udaril. Močno, tako kot je počel oče. Vse dokler nekega dne ni spoznal, da počne točno to, kar počne grofovski oskrbnik z očetom. Res je bilo, da ga ta ni udaril s palico, ga je pa udaril z besedo vsakič, ko je prišel k njim.

Oče je tako nevede, podzavestno prenašal na živino svojo jezo, obup, nemoč ...

Od tistega dne je tepel vola z mnogo več obzirnosti, skoraj nežno, pa še to le tedaj, kadar je bil oče v bližini.

V tretjem razredu je bil, ko ga je oče neko soboto vzel s seboj, ne da bi mu sploh povedal, kam gresta. Šla sta čez hrib, kar po sredi travnika, ki je bil posut s cvetjem. Najbolj so se mu vtisnili v spomin rdeči srčki poljskega maka, ki so bili kot zvezde po nebu razsuti med travo.

»Kam pa greva?« je radovedno vprašal.

»Boš že videl,« mu je rekel oče in to je bilo tudi vse. Saj se ni pritoževal, še kako rad je šel z njim; saj je bilo bolje hoditi ob očetu, kakor v gozdu klestiti smrekove veje in pri tem oprezati, da ju ne bi zasačil oskrbnik, ki očetu še poštene stelje ni privoščil. Kadar pa mu jo je, je bilo to v kakšnem jarku, da je moral veje vlačiti navkreber, ali kje v planini, dve uri od doma.

Ko sta zavila čez hrib proti Guštanju, se je razveselil. Ne gresta delat, to je že tako vedel, saj bi se drugače oblekla, če bi šla.

Ko sta prišla med prve hiše, sta srečala več ljudi, ki so imeli isto pot. Prisluhnil je očetu, ki se je zapletel v pogovor s tistimi, ki jih je poznal. Zvedel je, da gredo na neko zborovanje.

Prišli so med hiše in naprej proti tovarni. Pred vhodom se je vse črno trlo ljudi.

Oče se je ustavil, čeprav bi še lahko šel naprej, a se ni hotel riniti v ospredje. Sam se je nemirno oziral okoli. Vse ga je zanimalo,

razen tistega, kar so govorili tisti, ki so se povzpeli na nekak oder pred ljudmi. Le občasno, kadar je med ljudmi zavalovilo in so začeli vzklikati, se je zdramil ...

»Tako je!«

»Ne dajmo se več izkoriščati!«

»Kmetje in delavci moramo držati skupaj!«

Dolgo je trajalo, da se je shod končal in so se ljudje začeli razhajati. Tu in tam so se nekateri zbrali v gručo in se živahno pogovarjali, a očeta niso zanimali in se jim ni pridružil. Popravlil si je klobuk in ga potegnil za roko: »Greva,« je rekel napol razočarano, kot da ni slišal tega, kar si je želel slišati.

In sta šla. Tudi sam je bil razočaran, ampak ne zaradi zborovanja, temveč ker je na tistem pričakoval, da se bosta z očetom ustavila v kakšni gostilni. A se nista; očetu je sicer korak zastal, ko sta šla mimo, a vstopil ni. Prijel se je za žep, kot da bi tam kaj iskal, in ko tistega ni našel, je hitro stopil naprej. Šele ko sta prišla med drevje in ju je pot vodila skozi gozd, je upočasnil korak.

»Oče, kaj so govorili tisti ljudje?« je vprašal.

Oče ni takoj odgovoril. Nekaj časa je premišljeval, šele čez čas je rekel:

»Rekli so, da imajo nekateri vse, drugi pa nič. Da grof plačuje delavce premalo, sam pa živi razkošno, da moramo mi garati, on pa se vozi v kočiji po dolini. Nič ga ne zanima, kako mi živimo, svojega oskrbnika pošilja, da dela z nami, kakor se zdi njemu prav ...«

Oče je bil z vsakim stavkom glasnejši. Ko se je tega zavedel, je prestrašeno obstal in prisluhnil ... Pomiril se je šele, ko je spoznal, da ju vse naokoli obdaja tišina, ki jo je motilo le petje ptic.

Poznal je očetov izraz na licu, kadar je glasno, skoraj z jezo govoril, in poznal je tudi drugega očeta, tega, ki se je prestrašil in se nemirno oziral naokrog, če bi ga morda lahko kdo slišal.

Tisti prejšnji oče mu je bil, naj je bil videti še tako jezen, bolj všeč. To je bil oče, ki je privihral kot nevihta čez goro v šolo, ko mu je doma povedal, da ga je učitelj, ki ga je zalotil, da moli slovensko namesto nemško, kaznoval. Molil je tako tiho, da ga učitelj ni mogel slišati, je pa vseeno opazil, da pregiblje ustnice drugače kot drugi, in ga je vprašal: »Kaj delaš?«

»Molim,« je rekel.

Sošolec ob njem pa je rekel: »Slovensko moli.«

»Zakaj moliš slovensko?« je zakričal učitelj.

Povedal mu je. »Oče so mi zabičali, da ne smem moliti nemško, ampak tako, kot me je učila mama.«

Tedaj je učitelj podivjal: »Moliti moraš nemško, ker je to nemška šola! Jutri naj pride oče v šolo!«

Oče je drugi dan res šel z njim. Najprej sta šla do šolskega upravitelja, potem pa v razred. Še preden mu je učitelj utegnil kar koli razložiti, je oče začel vpiti nanj, da bo njegov sin molil tako, kakor se je naučil doma, v svojem jeziku, da naj on – učitelj – gre tja, kjer živijo nemški otroci, in naj tiste otroke uči moliti nemško. Vrgel mu je v obraz, da bo čez dvajset let v Kotljah slovenska šola, in še marsikaj drugega ...

Oče je bil ves rdeč v obraz, oči so mu pobliskavale in z rokama je nemirno mahal pred učiteljem, da se je ta prestrašen umaknil za hrbet upravitelja. Ko je oče povedal svoje, je, ne da bi počakal na kakršen koli odgovor upravitelja ali učitelja, odvihral iz razreda.

Takega očeta ni pogosto videl, četudi se je tudi doma včasih razjezil, bodisi nanj bodisi na brata ali na mamo, a to je bilo vseeno nekaj čisto drugega. Zato je bil nanj ponosen. Bil je namreč drugačen kakor tedaj, ko ju je grofov oskrbnik zasačil, ko sta klestila steljo blizu doma. Pravzaprav sta jo kradla, saj je oskrbnik očetu izrecno prepovedal, da bi si napravljala steljo tako blizu doma. Če jo že nujno potrebuje, jo lahko seka le tam, kjer mu jo bo on odkazal.

Ampak do tam je bilo daleč, steljo pa so nujno potrebovali in oče se je pač odločil, da jo bo pripravil bliže domu, v prepričanju, da takrat oskrbnika ne bo blizu.

Pa je vendar prišel.

»Oče, nekdo gre!« je zaklical v smreko, na kateri je oče klestil veje, da so padale na tla.

Oče je zdrsnil s smreke in se znašel pred oskrbnikom.

Gledal je očeta, kako ponižno sklanja glavo. Snel si je celo klobuk in ga začel nemirno vrteti v rokah. Opazoval je, kako skuša s tihim glasom dopovedati oskrbniku, da sta hotela le malo stelje, da

se to ne bo nikjer poznalo, saj je klestil le tiste veje, ki so bile pre-goste ...

Besede so se mu nepovezane trgale iz grla, kimal je in se včasih čisto nenadzorovano zasmel, kot da bi slišal kaj smešnega. To je oskrbnika, ki ni razumel njegove stiske, le še bolj razbesnelo.

Zagrozil mu je: »To bom povedal grofu!« »Pognal vas bo iz hiše in potem pojdite, kamor hočete. Takega najemnika, ki grofu krade les v njegovih gozdovih, ne potrebujemo.«

»Ampak gospod oskrbnik, jaz ... saj nisem ... morate me razumeti, prosim ...« je jecljal oče.

Oskrbnik je samo jezno zamahnil z roko, se obrnil in izginil med grmovjem.

Tudi potem ko se je za oskrbnikom že izgubil šum vejevja, je oče še kar stal, bled in ponižno sklonjen.

Kako ga je bolelo, ko je gledal očeta, ko je oskrbnik vpil nanj. V tistem trenutku si je zaželel, da bi se zravnal in pogumno pogledal oskrbniku v obraz. Kaj zato, če je bil oskrbnik visok in močan človek in je imel čez ramo obešeno puško! Tudi tak, kot je bil, ne bi bil kos očetu, če bi se po moško zgrabila. Oče je bil na videz slaboten, majhen, a bil je še kako močan. Spomnil se je, kako je nekoč, ko je voz obtičal z enim kolesom v jarku, sam dvignil zadnji del voza in ga postavil nazaj na cesto.

Očeta ni bilo strah oskrbnika, njega je bilo strah tistega, s čimer mu je grozil. Spomnil se je, kako je nekdo na tistem shodu ob tovarni rekel, da so mali kmetje in delavci še vedno tlačani.

Za tisti dan sta končala.

Oče je pobral sekiro in brez besed odhitel proti domu, on pa za njim. Doma sta se z mamo dolgo v noč pogovarjala, kaj naj storita. Skrivaj ju je poslušal.

Mati je predlagala, da bi šla s polno košaro dobrot h grofu, da bi ga pomirila.

Naslednji dan je to res storila.

Šla je.

Ko se je vrnila, je povedala, kako je prosila grofa, naj očetu odpusti njegov greh.